

WAT IS HET NU: GELIJK ZIJN OF GELIJK WORDEN?

• Gerard Kramer

Het koninkrijk der hemelen (of: van God) is een onderwerp dat christenen veel bezighoudt. Dat is begrijpelijk, want het is een boeiend en belangrijk onderwerp. Er is ook veel discussie over, en niet alle uitleggers trekken uit het uitgebreide Schriftmateriaal dezelfde conclusies. Vragen die bijvoorbeeld verschillend worden beantwoord, zijn de volgende:

- a) Is dit koninkrijk, dat door de oudtestamentische profeten al is voorgezegd, inmiddels al opgericht? Of is het nog steeds toekomstig? Hoe komt dat?
- b) Is dit koninkrijk toch al opgericht, maar is het daarna van karakter veranderd? Hoe komt dat?

Op deze twee vragen geef ikzelf de volgende antwoorden:

Ad a) Het koninkrijk in de schitterende vorm waarin de oudtestamentische profeten het hebben voorgezegd, met een rechtvaardige, zegenrijk regerende Koning en een harmonieus dierenrijk op een aarde waarvan de vloek is weggenomen, is nog niet is opgericht. De Koning is in het verleden zeker gekomen, maar Hij is verworpen. Zijn rijk is daarom uitgesteld. Het koninkrijk van vrede en gerechtigheid zal moeten wachten tot de verschijning van Christus in heerlijkheid.

Ad b) Het koninkrijk is zeker opgericht, maar in een heel bijzondere, nog niet definitieve vorm - en dat komt inderdaad doordat de Koning verworpen is, en

die verwerping was een buitengewoon ingrijpende gebeurtenis. Toch wordt Zijn gezag, hoewel Hij geen troon op aarde heeft, ook nu al erkend door mensen die Hem uit liefde gehoorzamen en dienen. Daarom zou je kunnen spreken van een koninkrijk in een *verborgen vorm* in het heden. Er is nu ook nog kwaad zichtbaar, want dat is nog niet geoordeeld: 'wij zien nog niet alle dingen aan Hem onderworpen'. Maar straks, als Christus verschijnt, komt het koninkrijk in zijn *openbare vorm*, zichtbaar voor iedereen, manifest. Het koninkrijk gaat dus over van een verborgen vorm naar een openbare, manifeste vorm. Dan zal het kwaad wel degelijk geoordeeld worden. Over dit *verborgen karakter* van het koninkrijk in de tegenwoordige tijd merk ik nog het volgende op¹: Je zou kunnen zeggen dat het koninkrijk wel zichtbaar zou moeten zijn, maar het is hooguit zichtbaar in een gemengde vorm - en de Koning is verborgen (net zoals ons leven nu met Christus verborgen is in God en het nog niet geopenbaard is wat

¹ Zie over dit verborgen karakter van het KdH in de tegenwoordige tijd o.a. Hugo Bouter, *Aspecten van het Koninkrijk van God. Een studie over het Koninkrijk Gods in het heden en in de toekomst*, Gouda / Doorn 2006, 35-36.

wij zullen zijn), want Hij is niet zichtbaar als koning. Niet voor niets vragen mensen zich vaak af waarom God niet ingrijpt. De tijd van Zijn openbare regering is nog niet angebroken. Dus het koningschap van Christus is in die zin verborgen en Zijn gezag is in de 'kerk' helaas ook niet goed zichtbaar ... Maar dat verborgen karakter van het koninkrijk is natuurlijk geen doel op zich; het is een gevolg van de verwerping van de Koning. Maar ook in de tijd van Zijn verwerping willen Zijn volgelingen niets liever dan - ondanks tegenstand en vervolging - fungeren als zout, licht, tarwe, een zichtbare stad etc. ...!

De verandering van het koninkrijk aangegeven in Mattheüs

Veel Schriftuitleggers laten zien dat de Heer Jezus aan de hand van gelijkenissen onderwijs heeft gegeven over het Koninkrijk van God, of, zoals het speciaal in het evangelie naar Mattheüs genoemd wordt, het Koninkrijk der hemelen (hierna meestal afgekort: het KdH). Zo zegt de Heer Jezus soms: 'Het koninkrijk der hemelen is gelijk aan ...', en dan wordt het achtereenvolgens vergeleken met een mosterdzaad, zuurdeeg, een schat, een koopman, een sleepnet, een heer des huizes (Mat.13:31, 33, 44, 45, 47; 20:1). De Heer illustreert steeds verschillende kenmerkende aspecten van het KdH aan de hand van deze gelijkenissen. Het opmerkelijke is echter dat de zojuist aangegeven *verandering van het karakter* van het KdH - als gevolg van de verwerping van de Koning - in het evangelie naar Mattheüs wordt aangegeven door een bijzonder werkwoord², dat uitsluitend in de Telosvertaling (1982 en 2018) 4x is weergegeven als 'gelijk worden aan'. Het gaat om de volgende Schriftplaatsen, elk om praktische redenen voorzien van een nummer:

Telosvertaling 1982, 2018

1. Mat.13:24 Het KdH is *gelijk geworden* aan een mens die goed zaad in zijn akker zaaide
2. Mat.18:23 Daarom is het KdH *gelijk geworden* aan een koning die met zijn slaven afrekening wilde houden.
3. Mat.22:2 Het KdH is *gelijk geworden* aan een koning die een bruiloft voor zijn zoon aanrichtte
4. Mt25:1 Dan zal het KdH *gelijk zijn geworden* aan De Schriftplaatsen 1-4 betreffen alle vier het KdH. Ter illustratie geef ik nog twee gevallen van hetzelfde werkwoord, in een andere samenhang:
5. Hd14:11 De goden zijn aan mensen *gelijk geworden*
6. Hb2:17 Daarom moest Hij in alles aan zijn broeders *gelijk worden*

² Het gaat om het werkwoord Gr. *homoioōo*, 'gelijk maken aan', 'gelijk stellen aan', 'vergelijken met'. De lijdende vorm hiervan komt in alle zes geciteerde Schriftplaatsen voor. Dat is dan de vorm *homoioōmai*, 'gelijk (gemaakt) worden aan', 'gelijk gesteld worden aan', 'vergeleken worden met'.

Andere Bijbelvertalingen

Hieronder geef ik aan hoe in andere Bijbelvertalingen de hierboven gecursiveerde vormen zijn weergegeven. De nummers verwijzen naar de hierboven geciteerde zes Schriftplaatsen:

Statenvertaling 1. is gelijk aan, 2. wordt vergeleken bij, 3. is gelijk, 4. zal gelijk zijn aan, 5. zijn gelijk geworden, 6. gelijk worden

HSV 1. is gelijk aan, 2. kan vergeleken worden met, 3. is gelijk aan, 4. zal gelijk zijn aan, 5. zijn gelijk geworden, 6. gelijk worden

NBG'51 1. komt overeen met, 2. is te vergelijken met, 3. is gelijk aan, 4. zal vergeleken worden met, 5. in ... gedaante, 6. gelijk worden

Willibrord 1966 1. gelijkt op, 2. gelijkt op, 3. gelijkt op, 4. het zal met ... zijn als met, 5. in ... gedaante, 6. gelijk worden

Willibrord 2017 1. gelijkt op, 2. lijkt op, 3. lijkt op, 4. het zal met ... zijn als met, 5. zijn .. geworden, 6. gelijk worden

NBV'04 en NBV'21 1. het is met ... als met, 2. het is met ... als met, 3. het is met ... als met, 4. het zal met ... zijn als met, 5. in ... gedaante, 6. gelijk worden

Naardense Bijbel 1. is te vergelijken met, 2. is te vergelijken met, 3. is te vergelijken met, 4. zal te vergelijken zijn met, 5. lijken op 6. gelijk worden

Wat valt op?

We beperken ons even tot de vertaling van de vier plaatsen over het KdH.

- Bij de plaatsen 1-3 vertaalt uitsluitend Telos steeds een verleden tijd + het werkwoord worden, namelijk 'is gelijk geworden aan'. De andere vertalingen hebben daar steeds een tegenwoordige tijd, en geven de vorm weer als 'is gelijk aan', 'komt overeen met', 'lijkt op', zonder worden.
- Bij plaats 4 heeft alleen Telos 'zal het KdH gelijk zijn geworden aan'. De andere hebben daar vertalingen als 'zal gelijk zijn aan', 'zal vergeleken worden met'.

Wat staat er dan precies in de plaatsen 1-3?

Natuurlijk vraagt u zich af wat er dan precies in de originele Griekse tekst staat, en of dat dan niet gewoon even correct en eenduidig in het Nederlands vertaald kan worden. Is het niet een kwestie van die eigenwijze Telosvertalers, die het zo nodig weer anders moesten doen dan alle andere vertalers? Moeten we niet juist wantrouwig staan tegenover een manier van vertalen die misschien met een bepaalde nestgeur samenhangt, en die aan een merkwaardige leer over het KdH een taalkundige basis moet geven die door niemand ter wereld verder is opgemerkt? Hebben al die andere vertalers hierin soms

>>

geen licht ontvangen?

Zo erg is het gelukkig niet. Het interessante is namelijk dat elke vertaler hier tegen hetzelfde probleem oploopt. Om uiteenlopende redenen kiest niet elke vertaler voor dezelfde oplossing. Wat is het probleem? Er staat in de plaatsen 1-3 steeds dezelfde werkwoordsvorm³ in de aoristus. Een aoristus geeft doorgaans een eenmalige handeling in het verleden aan, en wordt in het Nederlands vaak als een o.v.t. of een v.t.t. vertaald, zowel in een bedrijvende als een lijdende vorm. Even concreet: zinnen als 'hij gooide de bal' of 'hij heeft de bal gegooit' zijn prima weergaven van een *actieve* aoristus, en zinnen als 'de bal werd door hem gegooit' en 'de bal is door hem gegooit' zijn prima weergaven van een *passieve* aoristus.

Wat is dan het probleem?

Wie de vertalingen van de plaatsen 1-3 vergelijkt, ziet dat uitsluitend de Telosvertaling 3x een verleden tijd vertaald heeft van het werkwoord *homoioōō*, 'vergelijken met' of 'gelijk maken aan'. Omdat het een lijdende vorm is, is het weergegeven als 'vergeleken worden met' of 'gelijk gemaakt worden aan'. Dit werkwoord eindigt op -oōō, en die categorie werkwoorden drukt een 'maken tot' uit. Zo betekent Gr. *dēloōō* 'duidelijk maken' (*dēlos* = duidelijk), en betekent *douloōō* 'tot slaaf maken' (*doulos* = slaaf), en betekent *thanatoōō* 'dood maken', 'doden' (*thanatos* = de dood), en betekent *eleutheroōō* 'bevrijden', 'vrij maken' (*eleutheros* = vrij). Zie ook de voorbeelden 5 en 6, waar de weergave van de andere vertalingen nauwelijks van de weergave van Telos verschilt.

Het verschil bij de vertaling van de plaatsen 1-3 tussen Telos en anderen zit hem echter vooral in de tijdskeuze: is het tegenwoordige of verleden tijd? Wie de zojuist gegeven informatie toepast op de 3^e pers. enkelvoud aoristus lijdende vorm in de plaatsen 1-3 zal probleemloos vertalen 'is gelijk gemaakt/geworden/gesteld aan', eventueel 'is vergeleken met' - maar niet 'lijkt op'.

Maar ... hoe verdedigen al die andere vertalers dan hun keuze om te vertalen 'lijkt op', 'wordt vergeleken met'? Waar halen zij die tegenwoordige tijd vandaan? Want ik kan u verzekeren dat het geen vergissing van hen is! Het punt is dit: zij zijn van oordeel dat hier driemaal sprake is van een zogenaamde *aoristus gnomicus*, wat lett. betekent 'een aoristus zoals je die in een spreekwoord of zegswijze (Gr. *gnomē*) tegenkomt'. Griekse spreekwoorden stonden in de aoristus. De gedachte van de Grieken was bijv. niet 'wie kaatst moet de bal verwachten', maar 'wie [tot nu toe] gekaatst heeft, moest [even zo vaak] de bal verwachten' - en daarom gaven ze dergelijke zegswijzen of

spreekwoorden in de verleden tijd weer⁴.

Mijns inziens wordt in de voorbeelden 1-3 onnodig de werkwoordsvorm die de Telosvertalers hebben weergegeven als 'is gelijk geworden (of: gemaakt) aan' door anderen als een *aoristus gnomicus* beschouwd⁵. Men stelt dan zonder nadere onderbouwing dat een dergelijke aoristus in het klassieke Grieks gebruikt werd voor algemene waarheden, maar in het Nieuwtestamentisch Grieks alleen in vergelijkingen, daar deze vaak regelmatig voorkomende situaties beschrijven⁶. Anderen bestrijden dit - en dat geeft aan dat het hier om een kwestie van interpretatie gaat die grammaticaal wel mogelijk is, maar niet dwingend door de samenhang wordt voorgeschreven. Bovendien is 'is gelijk geworden aan' - ook als men vertaalt 'wordt vergeleken met' - geen onderdeel van de tekst van de vergelijking (gelijkenis) zelf, maar introduceert het deze juist. Al met al vind ik de steun voor de aoristus gnomicus uitermate pover.

Ten slotte

Een interessante observatie vanuit onverdachte hoek las ik bij John Nolland in zijn commentaar op de Griekse tekst van Mattheüs⁷. Hij betoogt dat de betekenis van de lijdende vorm van het werkwoord is 'gelijk zijn of worden'. *De aoristus suggereert dat verwezen wordt naar een situatie die zich heeft ontwikkeld of naar iets dat is gebeurd* (cursivering van mij, GK). Op basis van het Engelse taaleigen voelt hij zich echter gedwongen te vertalen 'is like'. Van deze dwang had J.N. Darby⁸ geen last: hij vertaalde in Mat.13:24 (m.i. volkomen terecht) 'has become like' - en verwees in een voetnoot ook naar de plaatsen 2 en 3.

³ Er staat steeds Gr. *homoioothē*, een passieve aoristus 3^e pers. enk. van *homoioōō*. Zie verder noot 2.

⁴ Sommigen zien dergelijke gnomische aoristusvormen in Jak.1:24, anderen bestrijden die keuze en stellen dat het NT de gnomische aoristus niet kent; zo bijv. C.F.D. Moule, *An Idiom Book of New Testament Greek*, Cambridge 1975, 12-13.

⁵ Zo in Blass/Debrunner/Rehkopf, *Grammatik des neutestamentlichen Griechisch*, 14. Auflage, Göttingen 1976, §333 nt 6. De Griekse syntaxis (= leer van de zinsbouw) laat deze mogelijkheid toe, maar schrijft hem niet voor. Het is een keuze van de vertaler / uitlegger.

⁶ Zie Blass, §333,1 en nt 3. Daar wordt gesteld dat *homoioothē* moet worden gelezen als *homoios estin*, d.i. 'is gelijk'. Maar: waarom staat dat er dan niet, zoals dit wel letterlijk voorkomt in Mat.13:31, 33, 44, 45, 47; 20:1?

⁷ John Nolland, *The Gospel of Matthew*, in: *The Greek International Greek Testament Commentary*, Grand Rapids, Michigan / Cambridge, UK, 2005, 544.

⁸ J.N. Darby, *The New Testament. A New Translation from a Revised Text of the Greek Original*, Addison, Illinois 1871